

Bakó Botond

Egy élet a Bethlen Kollégiumban

(Elekes Viktor 1880–1957)

„Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múl,
Hanem lerázzván magáról, ami benne földi,
Egy éltető eszmévé finomul.”(...)

Arany János: Széchenyi emlékezete

Nagyon sokan vannak, akik életük folyamán diákként, tanárként vagy más szolgálatban rövidebb-hosszabb ideig éltek a Kollégiumban. Vannak közöttük egyszerű emberek és világhírűek egyaránt. Áprily Lajos, Nagyenyed költője írja *A Fejedelembesz* című versében: „Nemcsak magunk vagyunk: ma felvonulnak / jeledre roppant szellem-ezredek. / Órhegy tövétől messze Dardzsilingig / toborzó harsonáid zengjenek.”

Soraikban kevesebben vannak olyanok, akik kisgyermek koruktól nyugdíjba vonulásukig a Kollégium kebelében maradtak, sőt a sírjuk is ott van az Órhegyen. Elekes Viktor – a Kollégium utolsó nagy rektorprofesszora – ezek közé tartozott, hiszen kisiskolás korától a Kollégium lakója volt, később tanára, végül első számú vezetője, rektorprofesszora. 130 éve, a XIX. században született, de a XX. század embere volt.

Juhász Albert teológiai tanár írja róla „ette 10–15 esztendeig a Kollégium cipóját s a Kollégium lelki kenyerét, s mikor ezeken emberré lett, beült az ősi iskola egyik katedrájába, s amit éveken át kapott, egy életen át adta vissza az Alma Maternek”.

Krónika a kezdetektől alkonyatig

Az Elekes család életmenetének kezdetei réges-régi időkre a székelyföldi Kézdialbisra nyúlnak vissza. A XIX. sz. elején két testvér, Elekes Sámuel és Zsiga idős apjukkal vándorútra indultak Erdély nyugati területei felé, a Maros mentére, hogy birtokot vásároljanak. Kissolyosra érkeztek, az Erdélyi Mezőség egyik kis falujába, ahol földet vettek és családot alapítottak. Elekes Sámuel leszármazottaitól, Albert nevű fiának házasságából (Reoli Lujzával) nyolc gyermek született, akiből öt maradt életben. Viktor, a legkisebbik fiú 1880. április 30-án született. Helyben iskola nem volt, ezért már az elemit az Enyedi Kollégiumban végezte, majd a főgimnáziumban folytatta. Jó tanuló volt, sohasem volt szolgadiák, mégis csaknem díjmentesen tanult. 1898-ban érettségizik a jeleshez közel álló osztályzattal.

Felnövekedése után kisbirtokos örökséggel a tarsolyában bátran tovább halad a tanulás rögzös útjain. 1998–1902 között a Kolozsvári Hittudományi Egyetem Bölcsészeti karára iratkozik be, ahol történelmet és magyar irodalmat hallgat. Tanulás közben dolgozik, önellátó egyetemista, később ösztöndíjat nyer. 1902-ben diplomával a zsebében visszatér szeretett iskolájába. A Bethlen Gábor Kollégium Elöljárósága nem felejtí húséges diákját, felkarolja és a Kollégium ifjúsági vezetőjének, ún. „seniornak” választja meg, emellett óraadó tanárként alkalmazza a tanítóképzőben és a főgimnáziumban. Közben a Budapesti Pedagógiai Intézetben „tanítóképezdei” tanárságra jogosító oklevelet szerez. 1904–1905 között katonai szolgálatot teljesít, és tartalékos hadnagyi rangot nyer. 1906-tól az enyedi tanítóképző „rendes” tanárává választja. Megnősül, elveszi Dancs Idát, aki négy gyermekkel ajándékozta meg. 1914–1918 között részt vesz az I. világháborúban, ahonnan kitüntetett tartalékos századosként tér haza. Első feleségét súlyos agydaganat következtében elveszíti. Ekkor családi egyetértéssel elveszi felesége 16 évvel fiatalabb, művelt és Európát járt hűgát, aki elvált első férjétől, és akit a gyermekek amúgy is jól ismertek, szerettek, hiszen a házban élt.

Tovább folytatja kollégiumi tevékenységét, megbecsülik munkáját, és 1926-ban a Kollégium gazdasági ügyeinek az ellenőrzője és inspektor-professzor lesz. 1937-ben a Kollégiumi Elöljáróság, rektorprofesszornak választja, elnyeri tehát a legmagasabb funkciót, amit, tíz évig gyakorol. A Kollégium összes tagozatának, szellemi és anyagi ügyeinek intézője, vezetője lesz.

1940–1944 között mint dél-erdélyi kisebbségi vezetőt üldözik, meghurcolják. Kétszer volt hadbíróóság előtt felekezeti és magyar ügyek támogatása miatt. 1941. január 4-én a Református Egyházban és a Kollégiumban házkutatást tartanak, fegyverek után kutatnak, de semmi érdemlegeset nem találnak.

1944. szeptember 28-án több más magyar értelmiséggel együtt a Târgu Jiu-i lágerbe internálják. Leánya, Elekes Horváth Ida viszontagságos körülmények között meglátogatja a táborban sínylődő apját és férjét. 1945 májusában, 9 hónap múlva szabadul a lágerből, ahol minden ítélet nélkül tartották fogva. 1947 januárjában nyugdíjba vonul, de megtartja rektorprofesszori szerepét, a Református Egyházkerület Közgyűlése a Kollégium örökös gondnokává választja. Folytatódnak a zaklatások, és ekkor tudatosul benne, hogy félre kell állnia, mert mint a régi rendszer képviselőjét nem fogadják el, jóllehet semmiben sem akadályozta az új rendszer kialakulását. Ő csak az iskoláját akarta átmenteni az új rendszerbe.

1948. szeptember 25-én a hatóságok beszüntették nyugdíja folyósítását, mivel állításuk szerint a múltban a fasiszta rendszer fenntartásáért dolgozott és elenséges érzülettel viseltetik a Román Népköztársasággal szemben. A családját ezek után egy biztosítási cégnél végzett munkájából és maradék gazdaságának gyümölcseiből tartja el.

1957. március 1-én a marosvásárhelyi kórház belgyógyászati osztályán sérvoperációra jelentkezik, de egy váratlanul fellépő embólia kioltja az életét. Márc. 2-án hozták haza Nagyenyedre, temetése 4-én volt. A Vártemplomból a diákok sorfala között vitték át a Nagyenyedi Református Temetőbe. Búcsúbeszédet mondott Csefő Sándor volt képzőigazgató, volt kollegája és munkatársa.

Idézünk szavaiból: „Nagyenyed városának és messze terjedő vidékének mindenkitől ismert és mindenki által megbecsült, komolyan számba vett és értékel, szinte mondhatnám bennszülött tagja volt, fogalommal vált, tipikus egyede, hiszen néhány kisgyermekkorú életét leszámítva, majdnem nyolc évtizedig nyúló gazdag és termékeny életét itt élte le.”

A rektorprofesszori funkció

A Bethlen Kollégium alapításától, illetve akadémiai rangra emelésétől kezdve (1622) különbözött más testvérintézetek felépítésétől. Falai között, mindig több, ún. „kapcsolatos intézet” (tagozat) működött egymás mellett. A főiskola mellett volt főgimnázium, elemi iskola, 1853-tól pedig megnyílt a tanítóképző. Mindezeknek az intézeteknek megvolt a maga sajátos tevékenysége, külön igazgatókkal az élen, de a tanulók együttlakása, az internátus, a magántanítás, a segélyezések kérdése komoly összekapcsolódásokat eredményeztek. A különböző intézmények vezetői mellett – egészen az iskola 1948-as államosításáig – megmaradt a rektorprofesszori funkció.

Ennek az erdélyi iskolarendszerben szinte egyedülálló tisztségnek a gyökerei még a nagy iskolaalapító fejedelem idejébe nyúlnak vissza, de magát a megnevezést csak jóval később használták. Bethlen Gábor „Utasításában” a mindenkor vezető vagy rektor számára előírta: „a rektor a kollégiumban mindent a többi tanítóval egyetértve tegyen, őket ne szolgálainak, hanem társainak tekintse a szolgálatban, s tartozó tisztelettel illesse.”

A Millennium tiszteletére szerkesztett átfogó munka, iskolatörténeti része kitér a funkció mibenlétére is. Míg a „kapcsolatos intézetek” igazgatóinak hatásköre tisztán a tanulmányi ügyekre vonatkozott, a rektorprofesszor a Kollégium egészének képviselőjére volt hivatva. 1884-ben kiegészítő rendelkezéseket dolgoztak ki, amelyben 12 pontban fogalmazták meg a rektorprofesszori teendőket. Példaként idézünk ezekből: „képviseleti és igazgatója a főiskolát minden olyan ügyben, ami az intézetet egyetemesen érdekli, elnöke a közös tanári kar gyűléseinek, a tanévet megnyitja és bezárja, a bennlakás legfőbb felügyelője, gondoskodik a tanulók ünnepségeken tanári felügyelet alatt történő megjelenéséről, ellenőrzi a jutalmakat, ösztöndíjakat és segélypénzeket, összesíti az igazgatók munkáját, „értesítőket” szerkeszt és ad ki.

A Bethlen Kollégium emlékkönyvében (1995) dr. Musnai László, a Nagyenyedi Református Teológia egykori rektora (1940–1945) elkészítette az iskolai rektorok névsorát (1867–1948). A rektori megnevezés itt azonos a rektorprofesszori funkcióval. Utal a főiskolai jellegre, ugyanakkor más középiskolás intézményeket is feltételez ugyanabban az iskolában. A 14 nevet tartalmazó időrendi sorrendben Elekes Viktor a 13. helyet foglalja el. Utána a tisztség utolsó képviselőjeként Erdélyi Gyula neve szerepel, aki néhány hónapig töltötte be a funkciót (1947–48). (Pedagógia főszakos, valamint filozófia és magyar nyelv mellékszakos tanár, felszentelt református pap, aki 1952-től a Kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán és a Zenekonzervatóriumban pedagógiát adott elő.) Hárman vannak a felsorolásból, akik 10 vagy annál huzamosabb ideig igazgatták az iskola intézményeit: Fejes Áron (1915–1929, 14 évig); Nagy Lajos (1894–1907, 13 évig) és Elekes Viktor, aki 10 évig (1937–1947) vezette a Kollégiumot.

Elekes Viktor a régi idők szellemében, próbált idomulni a gyorsan változó idők légköréhez. A sajátos helyzet a kisajátítások miatt, a fejedelmi vagyon gyors apadása valóságos „mentőakciókat” tett szükségessé, hogy továbbra is táplálni lehessen a nagyszámú diáksereget, fenntartani a „tanári kart.”

A Kollégium szellemi nivójának fenntartása érdekében állandóan figyelnie kellett a fejedelmi adományokból származó gazdaság állapotára. A legnehezebb időkben is biztosítani kellett az iskola működőképességét. Már 1926-tól a Kollégium gazdasági ügyeinek intézője. 1934-ben megnyitották a csombordi Téli Gazdasági Iskolát. Ez Dr. Szász Pál kollégiumi főgondnokkal együtt végrehajtott nagyszerű tett volt, amellyel újabb erőforráshoz juttatta az önellátó iskolát. Amikor a román állam kisajátította a szántóföldek és az erdők nagy részét, a décei szőlőgazdaság felvirágoztatásával pótolják a hiányt. Juhász Albert véleményét idézzük: „ez a tett az anyagi csődtől mentette meg az akkori Kollégiumot.” Több visszaemlékezés szerint is a Bagolyvár egyik alsó termében volt berendezve a rektorprofesszor irodája, ahol segítőtársaival dolgozott a Kollégium gazdasági egyensúlyának a fenntartásán.

1941–1942-ben „évnitó beszédében” felhívja az ifjúság figyelmét a változásokra és közben a megőrzendő értékekre: „Új idők előtt állunk, kedves ifjúság, új idők előtt, amelyben az egyes emberek értékét a közösség javára végzett munkájának az értéke határozza meg. Erre az új életre igen alkalmas előkészítő iskola a mi internátusi életünk. Egy nagy családi közösség ez. Ebben a családias közösségben az egymáson való segítség, az egymásnak való szolgálat lesz az érték fokmérője.”

Tanári működésének legnagyobb hányadában szakjának megfelelően magyart és történelmet oktatott. Később a kényszer szülte helyzetekben földrajzot, alkotmánytant, sőt más tantárgyakat is. Rektorprofesszorsága alatt sem

volt teljesen felmentve a tanítás alól. Tanítási módszerei és pedagógiai hitvallása rövidesen meghatározó jellegűvé vált az iskolában. Juhász Albert a pedagógiai munkásságának két vonását emeli ki: a tiszta emberi eszmények, a magyar példaképek népszerűsítését és a gyakorlati tapasztalatot. Ez utóbbiért különösen hálásak voltak tanítványai.

Rektorprofesszorságának első éveitől kezdve igyekszik megőrizni a Kollégium országos jellegét és ápolni a kálvinista fejedelmek emlékét. Ekkor még különösebb zaklatások nélkül folyt a munka. Első évi (1937–38) rektorprofesszori jelentésében kiemeli a tanárok iskolán kívüli gazdag tevékenységét, amely egy szép és szükséges hagyományként élt a Kollégiumban, és amit a vallásos érzület, nemzeti és tudományos kultúránk védelme és megmaradása céljából végeztek szabad idejükben a tanárok. Az 1944–45-ös iskolai év bezárásakor a következő szavakkal fordul az ifjúsághoz: „A Bethlen Kollégium 323. iskolai évének utolsó pillanatai előtt állunk. Öreg csengőink 323-szor hívták búcsúszóra intézetünk tanárait, tanítványait, előjáróit és felügyelőit s a szülők és érdeklődők tömegét. Néhány pillanat a rendkívüli idők miatt, vagy egy néhány nap az iskola falai között, s megritkul a tanárok, tanítók járása, kelése, játszó tereiken elnémul a világ legszebb zaja, a gyermekkacaj, s ha rajtunk kívülálló körülmények másképpen nem intézkednek, a csendes némaság üt tanyát falai között. (...) Nagy érték, amivel a folyó év megajándékozott, főgimnáziumunk újból való megnyitása. (...) 1622 óta soha egy pillanatig sem szünetelt –, de a román kormány felfüggesztette tevékenységét. 1945. március 27-én kelt miniszteri rendelettel ismét beindított. A Kollégium integritása állítottatott helyre.”

Életének és munkásságának először igen fontos vonása a vallásossága, amit kezdetben a családi házuknál tartott gyülekezeti istentiszteletek és különösen az úrvacsoraosztás táplált már gyermekkorban. Az egyházi iskolának szentelte az életét, és utolsó percig reménykedett abban, hogy szeretett iskolája megtarthatja évszázados jellegét. Másodszor a népnevelő munkássága, amely valóságos felüdülés lehetett számára, mert igen szívesen vállalta. Nyugdíjba vonulása után is kapott meghívásokat. A Magyar Népi Szövetség által Déván tartott Petőfi-ünnepségen, nagy költőnk halálának 100 évfordulója alkalmával tartott előadást. „A mai Petőfi-ünnepély egy nemzet szellemtörténetének fordulópontját jelzi. Petőfi szelleme kell legyen az a híd, amely az eddigi ellenségeket kibékíti, összeköti, a száz év óta hangoztatott testvériséget valósággá teszi.” Máskor foglalkozott ma is aktuális témákkal, például az alkoholizmus és nikotinizmus ellen tartott előadást.

Különösen mély kapcsolat fűzte az Enyedi Iparos Önképzőkörhöz, ami azt bizonyítja, hogy szorosan együtt élt és gondolkodott a társadalommal. Ingyen-órákat is tartott műveltségi tárgyakkól a tanoncoknak. 1928. szeptember 23-án

a kör székházának felavatása alkalmából „tiszteletbeli mesterré” avatták. Ebből az alkalomból faragott diófakazettában művészi függőpecsétes mesterlevelet adtak át neki.

Az örökség

Az örökség címen először arról az „ősi kúriáról” szólunk, amelyben Elekes Viktor második felesége (Panni néni) sokáig élt özvegyen. Ő mesélte el nevelt leányának, Elekes Idának és férjének, Horváth Zoltánnak a ház történetét. Később ezt a históriát Vita Zsigmond felkérésre mindkettőjük által aláírt levélben foglalták össze: „Az Elekes házra vonatkozólag a következőket mondta anyósom (Panni): A ház kb. 200–250 éves lehet. Eredetileg valami nemes lakóse lehetett. A házat telkestül Panni édesapja, Dancs Mózes vásárolta meg Tatár Sándor volt kollégiumi jószágkormányzótól és Szabó József volt kollégiumi intézőtől. Az ifjú Dancs Mózes, mint kollégiumi diák, székely diák gondozásában volt éveken át. Később, amikor elvégezte a budapesti szőlészeti és borászati akadémiát, a csomakőrösi ház és földek eladásával megvette ezt a házat. Így került később apósom, Elekes Viktor volt kollégiumi rektorprofesszor tulajdonába, adásvételi szerződés útján, miután elvette Dancs Mózes (Kőrösi) legnagyobbik leányát, az Icu Édesanyját. A ház akkor még a Maros legszélén volt, körülötte temetővel, egy kis katolikus kápolnával” 1985 jan. 25. Aláírás Icu és Tutu (Horváth Zoltánné Elekes Ida és Horváth Zoltán)

Panni néni halála után (1985) az ősi ház, a felé magasodó családi emlékeket idéző gesztenyefával, öt évig várakozott sorsának alakulására. A pincéje azonban mindig működött és kellemes enyedi bor melletti múltra és jövőre kiterjedő tereferék színhelye volt. 1990-ben a szabadság első bűvöletében a témérdek jó ötlet között akadt egy igen termékeny is (Bakó Irén kollégiumi tanárnőtől), hogy tudniillik a megalakuló érdekvédelmi szervezetünknek a székhelye legyen az Elekes Viktor volt házában, amelyik üresen állt. Ahogy mondan szokták: a gondolatot tett követte, és a család nyitott volt a javaslatra, hiszen a rektorprofesszor az enyedi magyar közösségért, a kollégiumért áldozta teljes életét. A Szövetség kezdetben bérbe vette a házat, majd az RMDSZ vezetők támogatásával megvette azt. Az 1990-ig a legelnyomottabb és sokszor megalázott magyar közösség, Elekes Viktor házával, kezdetben szerény felszereléssel, de a legjobb székházhoz jutott. A magyar emberek egyre gyakrabban és szívebben tértek be ide, hiszen a házban alkalom volt a találkozásra, az összetartozás érzésének és ápolásának a felelevenítésére, a magyar közösségi élet újjáélesztésére.

Az induló csapat után, amelyik elvégezte a feladatát, a folytatásban újabbak alakultak, és 1996-ban elindult az építkezés. 2002-ig megépült a régi házzal összefüggésben egy vadonatúj szárny, amelyet 2002-ben avattunk fel, és amely

Dr. Szász Pál kisebbségi politikus nevét kapta (felmerült Elekes Viktor és Nemes János neve is). Az avatóünnepségen (2002. szept. 28) a 91 éves Horváth Zoltáné Elekes Ida Enyed magyar nagyasszonya édesapjának – a ház volt tulajdonosának –, Elekes Viktornak és az új ház névadójának, dr. Szász Pálnak a meleg barátságáról beszélt. „Pali bácsi sóbányai és a rektorprofesszor Târgu Jiu-i börtönévei miatt többé az életben már nem találkozhattak, de örök találkozásuk, ha szimbolikusan is, itt az új Magyar Közösségi Házban mégis megtörtént.”

Azóta nagyon sok emlékezetes magyar közösségi esemény zajlott le az új Ház nagytermében (kiállítások, az Áprily-estek, szüreti bálók, különleges előadások, könyvbemutatók stb.), amelyek méltónak bizonyultak hajdani tulajdonosának szelleméhez, vágyaihoz, küzdelmeihez. Sohasem volt csak pártszékház, hanem érdekvédelmi és kulturális központtá fejlődött.

Egy örökölt háznál is maradandóbb a szellemi hagyaték, amely ugyanúgy hosszú ideig várakozott sorsára, s amelyet a könyvtár és a család megőrzött. 53 évvel Elekes Viktor halála után hagyatékát – tudomásunk szerint – eddig senki nem tanulmányozta komolyabban. Átfogó tanulmány Juhász Albert írása (*Református szemle* 1957) óta nem jelent meg Elekes Viktorról. A Bethlen Dokumentációs Könyvtárban, nem a katalógusban, hanem a külön dossziék egyikében 33 irat található, egyebek között rektori évnyitó és évzáró beszédek (1938–1943), előadások pl. Széchenyiről, az iparos-inas nevelésről, vagy az iskola kultúrtörténeti jelentőségéről. A dossziében vannak bizalmas levelek és bizalmas iskolaügyi levelek, például Márton Áron püspöknek az Erdélyi Református Egyházkerület Intézőbizottságától kapott levelei vagy Elekes V. levelezése, Dr. Szász Pállal. Egy másik különálló iskolai jegyzőkönyv gyűjteményben 1936-tól vannak utalások a rektorprofesszor tevékenységére. Ott található többek között Csefő Sándor búcsúbeszéde Elekes Viktor halála, illetve temetése alkalmából (1957. március 4).

A családi, nagyapai hagyatékot Madaras Ildikó unoka, ny. tanárnő bocsátotta rendelkezésünkre. 68 iratot számoltunk össze, amelyben személyes iratok, például I. világháborús kitüntetésének a története, évnyitó és évzáró beszédek kézzel írott változatai, az ún. „kapcsolatos intézetek”, a főgimnázium, a tanítóképző, a csombordi gazdasági iskola igazgatóinak évi összesítései. Ezek különösen érdekesek, hiszen 1945-ig megjelennek ugyan az „értésítő” két nyelven, de csökkentett tartalommal, és ezért erről az iskolai időszakról – iskolatörténeti szempontból – érdekes információkhoz juthatunk. Ott vannak az iskolai kórházi adatok, tanmenetek, a pénzügyi gyűjtemény állapota, gyászbeszédek, például Fogarassy Albert rektorprofesszor halála alkalmából és mások.

Ezeknek a fontos iratoknak a részletes tanulmányozására egyelőre nem kerülhetett sor. Elsősorban azokat használtam, amelyek közvetlenül kapcsolódtak Elekes Viktor életéhez. Az iratok rendezése, hozzáférhetőségének biztosítása folyamatban van.

Elekes Viktor napi elfoglaltságai annyira lekötötték, hogy ritkában volt ideje írásainak megjelentetésére. Néhányat Vita Zsigmond, a Dokumentációs Könyvtár egykori könyvtárosa összegyűjtött és katalogizált. Ezek között vallásos tárgyú, népnevelő, vagy éppen tanügyi írások egyaránt szerepelnek. Például *A lányok taníttatása a tanítóképzőben* (Enyedi Újság 1925. július 26); *Tanügyi előadói jelentés* (Református Szemle 1926. 20. sz.); *Mit adott nekünk a reformáció?* (Református Egyházi Élet 1939, 7–8 sz.); *Makkai Domokosné temetésére* (Református Egyházi Élet 1940 / 1. sz.)

A megemlékezés (2010. november 25.)

Az utóbbi 20 évben a Kollégiumban és annak falain kívül is hagyomány-nyá vált a nagy elődökről szóló megemlékezés. Természetesen a mai Kollégium tanárai és diákjai érdeklődésének homlokterében inkább aktuális kérdések, a tanítás és a napi élet ma sem könnyű gondjai állnak. Vannak azonban mindig érdeklődő diákok, főleg ha akad, aki felhívja a figyelmüket az ősi Kollégium „régiságainak” ma is megszívlelendő példáira. Ennek a lehetőségnek kiemelkedő fórumai az iskolai „Bethlen-napok” és a Dr. Szász Pál Magyar Közösségi Házban megtartott Áprily-estek. Ez utóbbit Józsa Miklós ny. magyar tanár lan-kadatlan ódaadással szervezi. Akik oda eljárnak, biztosan tudják, hogy a régi, bevált minták, a letisztult gyökerek mennyire lélekerősítőek tudnak lenni, és nem túlzás azt állítani, hogy kihatnak napi életünkre is.

A város, az idősebb korosztály ma is élénken emlékszik Elekes Viktorra. Többen elmondják, hogy jó tanár volt, és „jól kommunikáló” ember, akinek mindenkihez volt egy kedves szava. Életének alkonyán a megalázások és meghurcoltatások ellenére is derűs ember maradt. Emléke nemzetségről nemzetségre él tovább a rokonok és sok enyedi polgár és elszármazott emlékezetében.

Halála után 53 évvel – az idén –, a 130 éves születési évfordulón volt az első megemlékezés a rektorprofesszorról, életéről, szokásairól, írásairól, és mindenről, ami vele történt egy kritikus történelmi korszakban. Az Áprily-estek, a „Nagy idők – nagy emberek” cím alatt emlékezett meg arról az ember-ről, aki nehéz időkben próbálta csapatával átmenteni a kollégiumot egy gyöke-resen új világba, amelyik nem volt sem nemzetiség, sem iskola barát, főleg ha egyházi intézményről volt szó.

A hajdani Elekes házban, a mai Magyar Közösségi Házban a vártnál sokkal többen gyűltek össze. A törzsközönség mellett – mindenki nagy öröme-re – megjelentek az első- és másodéves képzős tanulók, mindhárom igazgató és néhány kollégiumi tanár. Igazi meglepetést okoztak az Elekes rokonok, akik

Nagyváradtól (Elekes Bartos Ildikó és fiai) Nagyenyeden keresztül Marosvásárhelyig igen szép számban, csaknem 20-an jelentek meg. Teljes volt tehát a közönség. Létszámában, a rokoni felvonulásban „egyedi” az Áprily-estek történetében.

Az előadó nem folyamatos bemutatót tartott, hanem rövidebb részletekben vázolta fel a gazdag életutat és benne a rektorprofesszorság 10 évét, a hagyatékot. Először is megemlítette azoknak a közreműködőknek a nevét, akik nélkül nehezen készült volna el ez a nagyrészt dokumentumok és személyes emlékek alapján összeállított dolgozat (tanárok, könyvtárosok, ismerősök, rokonok). Közben megszólaltak a rokonok is. Az unoka, Madaras Ildikó, aki a legfőbb támogatója volt az eseményeknek, a kivetítőn megjelent családfa alapján bemutatta az őseit, majd a megjelent rokonokat. Régi képek jelentek meg az akkori életről, a házról, az édesanyjáról, aki nem érthette meg gyerekei felnövekedését, Panni néniről, aki nővére halála után átvette a családi gondokat. Bakó Boglárka IX. osztályos tanítóképzős hallgató Áprily Lajos: *A fejedelemhez* című ódájából adott elő részleteket. Tóthné Elekes Gyöngyi, Gárdonyban élő unoka azt mesélte el, hogyan tanította meg a nagyapja imádkozni. A dédunokák, Madaras Árpád és Péter is eljöttek. Utóbbi a rektorprofesszor személyes tárgyait mutatta be a közönségnek. Veres Éva kolozsvári nyugalmazott egyetemi tanárnő személyes élményei és édesapja, a későbbi csombordi igazgató ismeretségéből fakadó emlékei alapján beszélt a hajdani kollégiumi vezetőről.

Talán még sohasem volt ilyen Áprily-est! A közönség fiatal és idős része egyaránt lélekben megerősödve távozott. A népszerű rektorprofesszor szelleme visszatért a városba, és most már ott is marad, amíg szükség lesz rá. Nemzete és iskolája iránti szeretete és hűsége a Kollégium nagy professzorainak a sorába emelte.

Irodalom

1. Bakó Béla: *Az enyedi academicum collegium keletkezése körüli ellentmondás*. Korunk, 1977, 5. szám.
2. Bakó Botond, Demény Piroska, Józsa Miklós: *A nagyenyedi tanítóképzés története*. Mentor kiadó, Marosvásárhely, 2003.
3. Bakó Botond: *Közösségi ház születése Nagyenyeden*. Nyugati Jelen, 2002. szeptember 22.
4. Bakó Botond: *A Dr. Szász Pál Magyar Közösségi Ház avatása*. Nyugati jelen, 2002. október 1.

5. *Bethlen Kollégium emlékkönyve*. Válogatta és összeállította Győrfi Dénes. Nagyenyed–Kolozsvár–Budapest, 1955.
6. *Bethlen Kollégium legújabb története*. Kiadta a Főiskolai Elöljáróság, Nagyenyed, 1896.
7. Bethlen Kollégium értesítői. Kiadja az Igazgatóság, 1941–1945.
8. Horváth Zoltán: *Az utolsó rektorprofesszor*. Romániai Magyar Szó, 1991. április.
9. Józsa Miklós: Elekes Viktor emlékezete. Szabadság, 2010. november 30.
10. Juhász Albert: Elekes Viktor emlékezete (1880–1957). Református Szemle, 1957. szeptember 9.
11. Romániai Magyar Irodalmi Lexikon I. kötet. A–F, Erdélyi Gyula címszó, 488–489. oldal, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1981.
12. Váró Ferenc: Bethlen Gábor Kollégiuma, 1903.
13. Bethlen Dokumentációs Könyvtárban elhelyezett hagyaték; Horváth Zoltán és Icu levele Vita Zsigmondhoz. 1985, I. 25, Évnyitó és évzáró beszédek, 1941–42. Előadás: Iskolánk kultúrtörténeti jelentősége.
14. Családi levéltárból: kézzel írt önéletírásai, rektori beszédek, levelek, bizalmas iratok, katonai kitüntetései.